

I. Духовност, култура и национална идентичност

Подтема: „Как да опазим нашето културно-историческо наследство, за да го покажем на света и да го предадем на идните поколения?“

През юли тази година се дипломирах като бакалавър в департамента "Изкуствознание и история на културата" на Нов Български университет, програма "Култура и изкуство". Темата на дипломната ми работа е "Сецесионът в софийската жилищна архитектура през първите две десетилетия на XX век в перспективата на история на изкуството", тема силно обвързана с проблема за опазването и съхранението на културно-историческото ни наследство. Първоначално интересът ми към старата софийска архитектура се ограничаваше до нейната история, до стиловите ѝ характеристики и до художествената ѝ стойност. Но докато подготвях бакалавърската си теза, чисто изследователският ми интерес се допълни от заемането на отговорна гражданска позиция по проблема.

Въпросът за софийската архитектура от началото на XX в., в това число и сецесионовата, е обект на бегъл научен интерес още от времето на социализма. Темата започва да бъде по-широко дискутирана в българските научни среди преди около двадесет години. С течение на времето интересът нараства и се разпространява до степен, че днес обхваща не малък брой хора, които нямат научни или професионални интереси в сферата на архитектурата, изкуството, историята или културологията. Засиленото внимание към старите софийски къщи е провокирано от все по-честата намеса в автентичния им вид, а в много случаи поради тяхното пълно изличаване.

На първо място, навлизайки в темата за сецесиона в България, нямаше как да не забележа, че градове като Русе, Варна, Пловдив, Бургас, Шумен, Силистра, Добрич, Стара Загора, Сливен, Пазарджик, имат не по-малко забележителни паметници на архитектурата от тези в София. По брой на сградите, носещи характеристиките на стила, много от тези градове превъзхождат столицата. Това се обяснява с факта, че от началото на XX в. насам София непрестанно увеличава площта и броя на населението си. В хода на тези промени планировката на града многократно е променяна, което често е налагало разрушаването на някои от старите ѝ сгради. След Първата, а след това и след Втората световна война, рязкото повишаване на естествения прираст налага взимането на бързи мерки за промяна в типа жилищно строителство. *На мода идват* многоетажните апартаментни сгради, които често пъти *заменят* малките еднофамилни къщи, строени в София в началото на века. След 1944 година, с навлизането на

сталинистката архитектура, старите софийски сгради отново *дават жертви*. По-късно, след 1989-та година строителният бум нанася не по-малки поражения върху останките от първия архитектурен пласт в жилищната архитектура на столицата. В резултат на военните конфликти и всички конюнктурни промени, които претърпява България през ХХ в., старата жилищна архитектура в София е значително редуцирана и изменена. Градската среда в останалите селища, стояли през цялото това време встрани от бързото развитие и бурните промени, е съхранена в много по-голяма степен.

През май тази година се учреди Форум културно наследство – гражданска инициатива за съхраняване на автентичността на недвижимото ни културно наследство. Началото беше поставено с конференцията „Културно наследство: автентичност в риск“, която се проведе в Дом на архитекта на ул. „Кракра“ 11 в София. Тази първа конференция беше обявена като начало на серия от дебати и начало на диалог с държавата, целящ съхраняването на целостта и автентичността на културното ни наследство. Разисквани бяха не законите, а ефективността на работата на органите, които съблюдават тяхното спазване. Акцентът беше поставен основно върху опазването, консервацията и реставрацията на археологическите и архитектурни паметници, наследени от епохите на античността и средновековието. Някои участници във форума изразиха неодобрение срещу пренебрегването на културното наследство, оставено ни от ХІХ и ХХ в. По-забележителните сред софийските жилищни сгради, строени в годините след Освобождението, като част от това културно наследство, през продължителен период от време са играли роля във формирането на естетическите възприятия на столичани и са дали тласък за изграждането на европейското им самосъзнание. До известна степен дори съвременните ни общество и култура стъпват върху достиженията на сътвореното в началото на ХХ в. Затова се надявам, че в следващите стъпки на дебатите, подети от тази гражданска инициатива, ще се включат по-голям брой специалисти, занимаващи се именно с архитектурните паметници в България от края на ХІХ и началото на ХХ в. и ще използват своята компетентност и авторитет, за да въздействат върху органите, от които до голяма степен зависи бъдещата им съдба, запазване и правилно съхранение. За съжаление държавата не е единствената страна, от която зависи случващото се с архитектурните паметници от началото на миналия век. Отговорност носят всички собственици, които с действията си често демонстрират нехайство към културно-историческата и художествена стойност на притежаваните от тях сгради. Може би това отношение би се повлияло положително от промени в държавната политика, съчетани с вече съществуващия

обществен интерес към миналото, настоящето и бъдещето на старите жилищни сгради. Най-малкото, което мога да направя в името на запазването и подобаващото съхранение на това, което ни е останало от софийската архитектура от началото на ХХ в., е да продължа заниманията си с изследването ѝ и да не оставам пасивна когато гражданските ми права ми позволяват да окажа въздействие за опазването ѝ. През последните двайсет години бяха разрушени десетки жилищни сгради - паметници на културата. В общия случай се повтаря една вече добре отработената и добре позната на повечето софиянци схема. Даден инвеститор купува сграда - паметник на културата, след това умишлено я оставя без каквато и да било поддръжка до момента, в който държавата не я обяви за негодна и опасна за гражданите. После къщата бива обвита в предпазни мрежи, а скоро след това и напълно разрушена. Обикновено веднага след това на отворилото се "апетитно място" в центъра на София изниква многоетажна постройка удовлетворяваща нечии частни финансови интереси. Всичко това е скандално, а държавата не взима никакви мерки за прекратяването му. След всяка подобна загуба София "губи своя дух", а за онези, които по едни или други причини и обстоятелства не са безразлични към обаянието на следите от миналото на столицата ни, остава само мъката пред вида на нейното разрушаване. Протестът, организиран през октомври тази година, имаше за цел да предотврати унищожението на още един от архитектурните паметници на културата в София - добилата в последно време широка популярност "къща с ягодите". Естествено участвах в този протест и ще участвам по всички възможни начини и при следващ случай, при който някоя от все още съществуващите ценни стари сгради бъде заплашена от разрушение. Вече изгубеното е повече от това, което се е съхранило. Имам надежда, че поради засиления в последно време обществен интерес към старата софийска архитектура и към нейното опазване, алчните инвеститори ще бъдат по предпазливи в действията си, а държавата ще съблюдава по-строго законите за опазването на архитектурните паметници на културата.